

Groeningen

voor natuur in en om de stad

IVN GRONINGEN/HAREN

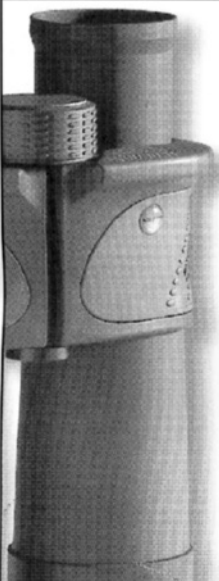
Instituut voor natuureducatie en duurzaamheid

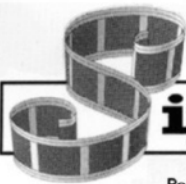
jaargang 40 nr. 3

ZOMER 2016

- * Fotoservice
- * Alle grote merken
compact/reflex/digitaal
- * 80 Types verrekijkers
en telescopen op voorraad
- * Ook astronomische telescopen
- * Swift - Bynolyt - Zeiss
- * Swarovski-topdealer
- * *Vriend Stichting Het Groninger Landschap*

www.combigroningen.nl

ipkes **COMBI**
FOTO-VIDEO

Poelestraat 19 - 9711 PG Groningen
Telefoon (050) 312 86 84

Yohân Bergsma
Meesterschilder

Meidoornlaan 3
9771 AN Sauwerd
tel. 050-5269734

www.ekoschilder.nl

OKER
Schildert natuurlijk

AGENDA 2016 / 2017

Zaterdag 10 september	Vogelexcursie Lauwersmeer
Zondag 11 september	Leer zelf het weer voorspellen
Zaterdag 17 september	Excursie naar het Norgerholt
Woensdag 28 september	Informatieavond Groningen natuur- gidsenopleiding
Donderdag 29 september	Start Paddenstoelencursus
Zaterdag 1 oktober	EuroBirdwatch
Zaterdag 8 oktober	Excursie in het Mensingebos
Donderdag 13 oktober	Informatieavond Vlagtwedde natuur- gidsenopleiding
Zaterdag 15 oktober	Vogelexcursie De Onlanden
Zaterdag 22 oktober	Najaars-plantenruil
Zondag 6 november	Herfstexpeditie in het Sterrebos
Zaterdag 19 november	Wandelexcursie De Braak en Friese Veen
Zaterdag 28 januari	Wandeling door de bossen van Grolloo en een bezoek aan het Grolloërveen

De meest actuele informatie t.a.v. de excursies, cursussen en overige activiteiten die het IVN Groningen-Haren organiseert, is te vinden op de website: www.ivn.nl/afdeling/groningen-haren

Foto omslag: Rietorchis, Kardingse.

Foto: Ana Buren.

- Centrale Verwarming
- Gas en Water
- Elektra

- Dak en Zinkwerken
- Sanitair
- Zonne-Energie

Technische Installaties

Rijksstraatweg 94 Haren
Kieler Bocht 39 Groningen
www.lanting-it.nl

☎ (050) 534 40 65
Fax (050) 534 37 57
e-mail: lanting@technonet.nl

NATUURVOEDINGSWINKEL

Tel. 050 - 541 15 15

De Wiershoeck

www.beijum.nl/wiershoeck

Volledig assortiment biologische voeding:

- Brood (<i>ledere ochtend vers</i>) - Zuivel en kaas - Groente en fruit - Vlees en vleesvervangers - Droogwaren - IJs	- Dikwappen - Dranken - Koek en snoep - Wijnen - Lichaamsverzorging - Schoonmaakmiddelen - Etc. etc.
---	--

Verkooppunt

ODIN

Groente- & Fruit-abonnement

Op de fiets: gelegen aan het (fiets)pad door Beijum, richting Zuidwilde.
Per auto: afslag Beijum-Noord, bereikbaar via Ingang Onnemahoeerd, daarna links rechtsaf.
Open: ma. 11.30-18.00 di. / m. vr. 9.00-18.00 do. 9.00-20.00 za. 9.00-17.00 uur
Beijumerweg 20 (naast de schooltuinen).

Wij bezorgen ledere donderdag aan huis.
Faxnummer (050) 5792097

Inhoudsopgave

Agenda 2016 / 2017	3
Van de voorzitter	6
Van de redactie	8
Welkomstwoord jubileumdag	10
Verslag jubileumdag	13
Kardings Ontzet	16
Ecoduct Meedenpad	21
Natuurmonumenten koopt historische graslanden aan in Karding	23
Natuurvriendelijke oevers in Karding	26
Natuurlijk peilbeheer	30
Slootjesexcursie	32
Poepjes, rupsjes en poppen	34
Boekennieuws	36
Slechtvalken Gasunie, eerste broedgeval in Groningen	37
Excursies en cursussen	40
Adressen en informatie	50

Van de voorzitter

Het was een mooie dag, onze jubileumviering in de Alde Feanen. Met een boeiende lezing over het natuurgebied, heerlijke feesttaart van de NOVO, een leuke boot- en wandelexcursie in het waterrijke gebied, zon en een gezellige borrel, quiz en buffetdiner op "ons eigen" terras bij het water. Ook fijn om op zo'n dag weer nieuwe gezichten te zien.

Het werk van het IVN, gericht op natuureducatie en duurzaamheid, blijft belangrijk. Kort geleden woonde ik een presentatie bij van André Kuipers, de astronaut, die net als zijn helaas overleden collega Wubbo Ockels, erg begaan is met het lot van de planeet Aarde. Juist het zien van de planeet van buitenaf, op grote afstand, laat zien hoe klein en kwetsbaar de aarde is. Zijn boodschap is: wees zuinig op de aarde, want er is geen andere planeet waar we zouden kunnen overleven. Hij blijft optimistisch, gelovend in praktische oplossingen om het tij te keren.

Optimisme is een goede levenshouding. Het IVN is klein, en zal alleen de planeet niet redden. Gelukkig staan we niet alleen. Het sterke punt van het IVN is wel dat we vooral laten zien wat er nog zo mooi is, we laten de natuur beleven, we versterken de betrokkenheid bij de natuur op een positieve manier. Dat sterkt het optimisme en de wil om je in te zetten voor het behoud van de gelukkig nog steeds prachtige aarde.

Belangrijk is dat we steeds weer nieuwe leden actief kunnen laten zijn binnen de afdeling. Goed nieuws is daarom dat we straks weer nieuwe natuurgidsen kunnen opleiden. Samen met enkele andere afdelingen binnen de regio Groningen en het IVN-Consulentschap gaat het nu toch lukken een natuurgidsenopleiding aan te bieden. Ook dankzij Toeska Smit die deelneemt aan het coördinerend team en ook anderen daarvoor wist te motiveren. Nieuwe natuurgidsen kunnen onze afdeling weer verder versterken. De opleiding wordt aangeboden in Groningen-stad en in Vlagtwedde.

Ook vernieuwing is nodig, willen we aantrekkingskracht blijven uitoefenen op jongere mensen. Samen met het Consulentenschap hebben we een opzet gemaakt voor een workshop die in november zal worden gehouden: "IVN jong en vernieuwend". In deze workshop willen we nieuwe vormen en inhoud laten zien die aansluiten bij de belangstelling en mogelijkheden van jonge mensen (doelgroep 20-40 jaar). Een generatie die vaak erg geïnteresseerd is in life-style, gezondheid, welzijn en inspiratie, werk en ouderschap moet combineren en liever tijdelijke projecten doet. Meer nieuws hierover volgt nog.

Onze Natuur- en Milieuwerkgroep Haren heft zich op. De werkgroep heeft zich lang ingezet voor de natuur in en om Haren, en heeft ook van zich doen horen in de strijd tegen de grootse bouwplannen die er binnen de gemeente Haren bestonden. De werkgroep bestond al toen de afdeling IVN Groningen Haren 40 jaar geleden werd opgericht en kan beschouwd worden als een voorloper van onze afdeling.

Ten slotte: het bestuur heeft een besluit genomen over de noodzakelijke bezuinigingen die we moeten doorvoeren om inkomsten en uitgaven weer in evenwicht te brengen. Het afdelingsblad Groningen zal vanaf 2017 nog slechts twee keer per jaar uitkomen in plaats van vier keer per jaar. Tussentijds zal er een digitale nieuwsbrief worden verzonden via e-mail. Het is dus erg belangrijk dat iedereen zijn e-mail adres opgeeft (zie de oproep hiertoe elders in dit blad).

10 juli 2016
Lammert Tiesinga.

VAN DE REDACTIE

De meest gunstige weersverwachting van deze zomer was: minder buien. Wat een hoop water zit er in de hemel! Dat is allemaal over mij heen gestort terwijl ik op wacht stond bij de slechtvalken van de Gasunie. Ikzelf vind regen niet heel erg, want ik houd van zompige moerassen, van moerassterns, vooral van witwangsterns. In de Zuidlaardermeerpolders is het waterpeil zodanig verlaagd dat mijn favoriete vogel hier dit jaar niet gaat broeden.

Maar we hebben nóg een heel mooi natuurgebied: Kardinge. Naast het herinneringen ophalen aan onze jubileumdag gaat deze Groeningen vooral over Kardinge, dat steeds maar mooier wordt. In een aantal heel leerzame bijdragen leggen betrokken natuurliefhebbers uit hoe het staat met deze parel aan de rand van Stad.

Als het lukt gaan er vanuit Kardinge ecologische aansluitingen komen met natuurgebieden in de omgeving. De eerste, en meest voor de hand liggende verbinding, zal die naar Meerstad en dan verder naar Dannemeer zijn. En kijk, nou heb ik toevallig zomaar een bruggetje naar een gebied waar ik het ook nog graag met u over zou willen hebben: het Dannemeer. Dat is een veenmoeras en daar groeit veenwortel. Daar broeden nu die witwangsterns die in de Zuidlaardermeerpolders hun broedbiotoop zagen verdrogen. Het wemelt er momenteel van de geoorde futen en zwarte sterns met jongen en van de steltkluten.

Maar daarover een andere keer.

Zoals u al hebt kunnen lezen, laat de volgende keer voorlopig nog op zich wachten. De herfsteditie van de Groeningen vervalt. Uw mededelingen, relazen en overige pennenvruchten hoeft u echter niet op te potten. Zij kunnen een plaats krijgen op onze website, of in onze nieuwsbrief. Mocht u echter gehecht zijn aan een plekje in onze prachtig vormgegeven Groeningen, stuur uw kopij dan gerust alvast naar mij toe. Dat mag best ruim vóór de deadline; dan maakt u mij tot een gelukkig mens.

Rest mij u een mooie, zwoele zomer toe te wensen en een bont geschakeerde herfst met een overvloed aan paddenstoelen.

Veel leesplezier,
Ana Buren, 10 juli 2016

**De deadline voor het aanleveren van kopij
voor de volgende editie is 10 januari 2017**

Wateranjelier bij het Elema's Pad in Kardinge

Jubileum IVN 40 jaar

Welkomstwoord van onze voorzitter Lammert Tiesinga

Beste mensen,

Fijn dat jullie er allemaal zijn. Onze IVN-afdeling Groningen-Haren bestaat 40 jaar. Dat is een feestje waard. En zoals IVN'ers dat gewend zijn te doen, vieren we dat in de natuur. Vandaag een uitstapje naar de Alde Feanen, waar we ook weer wat hopen te leren van onze Friese collega's van Het Fryske Gea.

Ook dat willen leren van de natuur is typisch IVN.

Onze IVN-afdeling is 40 jaar geleden opgericht. In een tijd dat we nog nauwelijks met computers werkten, geen e-mail, geen internet, geen sociale media. We zochten elkaar spontaan op, schreven elkaar kaarten en brieven, gebruikten vaak de telefoon. Gemakkelijker was het niet, maar niet minder leuk.

Het IVN als landelijke organisatie bestond al veel langer. Het Instituut voor Natuurbeschermingseducatie, zoals het IVN toen nog heette, werd in 1960 opgericht. Het kwam voort uit de Bond tegen Verontreiniging van Natuur en Stad die al bestond sinds 1939. Het IVN wilde vooral educatie bedrijven, in plaats van mensen steeds op de vingers tikken en corrigeren. En die educatie staat, zeker in onze afdeling, nog steeds voorop.

Geleidelijk werden vanaf 1960 overal IVN-vrijwilligersafdelingen opgezet, waarbinnen vooral cursussen en excursies werden gegeven, jeugdkampen werden opgezet en duizenden natuurgidsen werden opgeleid.

Onze afdeling werd in 1976 opgericht. Van de geschiedenis van onze afdeling is helaas niets vastgelegd. Wie zijn de afdeling begonnen en waarom? Het wordt tijd dat we de eigen geschiedenis eens gaan beschrijven. Ik zal dat vandaag niet doen, maar dit is wel een goed moment om het enigszins te reconstrueren. Is er misschien iemand die dat op zich zou willen nemen?

Dat onze afdeling in de jaren '70 werd opgericht is niet toevallig. Juist in de jaren '70 ontstond een groot milieubesef, mede door het Rapport van de Club van Rome: 'Grenzen aan de groei' dat in 1972 verscheen. Daarin werd beschreven hoe de mens bezig is de aarde te plunderen, alle grondstoffen op te maken en de natuur te vernietigen. In Nederland zagen we toenemende vervuiling, verstedelijking, aanleg van snelwegen, intensivering van de landbouw, de nadelige effecten van bestrijdingsmiddelen, verzuring etc. Natuur en Milieu kwamen op de agenda van politieke partijen en er kwamen veel organisaties die zich bezig hielden met natuur en milieu. Het opzetten van de afdeling Groningen-Haren in 1976 past helemaal in die tijd.

Het IVN groeide in die tijd. Het IVN behield ook een eigen plaats. Vooral gericht op educatie, niet politiek gebonden, geen actiegroep. Toch zijn IVN'ers ook altijd strijdbaar geweest, niet te beroerd om in actie te komen als de natuur geweld wordt aangedaan. Ook binnen onze eigen afdeling.

De Natuur- en milieuwerkgroep Haren kwam in actie kwam tegen grootscheepse plannen voor woningbouw in Haren en het Tussengebied.

De werkgroep Stadsecologie tekende tien jaar geleden bezwaar aan tegen het zonder fauna-onderzoek afbreken van huizen, dus zonder aandacht voor de eventuele aanwezigheid van vleermuizen.

En nog heel recent steunden we het verzet tegen de grootscheepse kap van bomen in het Park Selwerd en in Paddepoel.

Ook in dat soort dingen staan we in een IVN-traditie. Maar liever zijn we ergens vóór: cursussen en excursies geven, nestkasten maken met kinderen, natuurwerkdagen organiseren, fiets- en wandelroutes maken, natuurgidsen opleiden enz.

Wat we vooral niet moeten vergeten als IVN is plezier te hebben. Als vrijwilliger binnen het IVN werk je uit passie voor de natuur; een liefde voor de natuur die je met anderen wilt delen. Het kost tijd, inspanning, maar het kan je ook veel voldoening geven omdat je het leuk vindt om te doen. Je houdt het alleen vol zolang je er plezier in hebt.

Een dag als vandaag is ook heel belangrijk: een dag met de hele club eropuit. Fijn dat jullie met zoveel gekomen zijn. Ik wens ons allemaal een heel fijne dag en veel plezier.

Jubileumuitje naar de Alde Feanen

Zaterdag 21 mei was het jubileumuitje vanwege ons **40-jarig** bestaan! Om dit te vieren zijn we naar de Alde Feanen in Earnewâld (Friesland) geweest. We zijn gezellig met de bus naar dit mooie natuurgebied gereden. Na een koffiemomentje heeft Lammert een boeiend verhaal verteld over de geschiedenis van het IVN en onze afdeling. Daarna heeft Mattias Schuurs van It Fryske Gea een enthousiaste presentatie gegeven over het gebied de Alde Feanen met alles wat er je tegen kan komen. Hij had opgezette dieren mee om zijn prachtige verhalen nog levendiger te maken.

Daarna hebben we onder het genot van koffie en thee een lekker stukje taart gehad, want wat is een feest zonder taart? Hierna was er tijd om door het bezoekerscentrum te struinen en van alles over het gebied te leren voordat we ons er zelf in zouden wagen.

Voordat de excursie van start ging hadden we eerst een heerlijke lunch met soep en broodjes zodat we onderweg niet zouden verhongeren. Daarna splitste de groep op. Groep 1 ging wandelend het gebied in, terwijl groep 2 met een fluisterboot het gebied ging verkennen. Zelf zat ik in groep 1. We hebben onderweg veel geleerd over de geschiedenis van het gebied en over welke soorten planten we onderweg tegenkwamen. Een aantal van ons zijn heel alert geweest en hebben een vliegende roerdomp gezien! Ook hebben we gretig gebruik gemaakt van de vogelkijkhutten en hebben we naast kokmeeuwen ook (geoorde) futen, buizerds, verschillende soorten eenden en aalscholvers gezien. Halverwege de excursie was het onze beurt om met de boot te varen en ging groep 2 te voet verder. Het was een heerlijk relaxte tocht met de wind in de haren! We zijn langs een aalscholver- en kokmeeuwen kolonie gevaren en hebben mooi de kuikens van dichtbij kunnen bewonderen.

Weer aan wal hebben we onder het genot van borrelhapjes en drankjes een natuurquiz gedaan in teams. Iedereen heeft goed zijn best gedaan, maar er kan er maar een de winnaar zijn! Dit team kreeg leuke natuurboekjes als prijs.

Na de quiz hebben we als afdeling afscheid genomen van Kees van de Ven als coördinator van de werkgroep PR en communicatie. Na 10 jaar (!) is het tijd voor hem om te stoppen. We vinden dit erg jammer en zullen hem missen. Nu is het tijd voor nieuw bloed in de werkgroep. Lijkt het je leuk om deze rol op je te nemen? Neem dan contact met ons op!

Hierna was het tijd voor het diner, een lopend buffet. We lieten het ons goed smaken onder het genot van een heerlijk avondzonnetje. Na het eten lieten we ons met een voldaan gevoel weer naar huis brengen door de bus.

Al met al een zeer geslaagde dag! Op naar de 45 jaar!

Toeska Smit

KARDINGS ONTZET

Inleiding

Recreatiegebied Kardinge is een natuur-/recreatiegebied van 275 hectare tussen en ten oosten van de Groninger woonwijken Beijum en Lewenborg. De inrichting van het gebied door de gemeente Groningen is een kleine 30 jaar geleden gestart. Het gebied bestaat uit drie zones:

- een intensieve recreatiezone met o.a. karten, sportvelden, sporthallen, ijsbaan, klimhal etc. Deze zone betreft het westelijk deel van het gebied (tegen de ringweg).
- een zone met semi-intensieve recreatie met o.a. wandelen, fietsen, vliegeren, zwemmen, vissen en golfen. Deze zone bevindt zich ten zuiden van de wijk Beijum en ten noorden van de wijk Lewenborg.
- een zone met extensieve recreatie met o.a. wandelen, fietsen en kanoën. Deze zone bevindt zich vooral ten oosten van bovengenoemde woonwijken.

Vooral laatstgenoemde zone, maar in mindere mate ook de semi-intensieve zone worden gekenmerkt door een afwisseling van jonge bossen, water, kruidenrijke graslanden en moerassen. In deze landschapstypen hebben zich in de loop van de jaren bijzondere natuurwaarden ontwikkeld. De aanwezigheid van (bijzondere) planten en dieren in de vier landschapstypen wordt vooral gestuurd door de vochtige kleibodem, waarvan plaatselijk de voedselrijke toplaag is verwijderd en waar plaatselijk in sloten kwel optreedt vanaf de Hondsrug.

Het aan natuurwaarden rijke Kardinge ligt op dit moment, vooral voor grondgebonden dieren, amfibieën, vleermuizen en insecten, geïsoleerd

watervleermuis

van groen- en natuurgebieden ten zuid(oost)en van de stad Groningen en ten noordwesten van de stad. Op dit moment zijn al wel faunavoorzieningen aangelegd om de groengebieden in de stad te verbinden met Karding, zogenaamde radiale ontsluiting (b.v. verbinding met Hunzezone), maar niet om Karding te verbinden met bovengenoemde natuurgebieden.

Doelstelling van Kardings Ontzet

Ten zuiden van natuurgebied Karding ligt een aantal infrastructuurele voorzieningen (wegen en kanalen), die op dit moment verhinderen dat grondgebonden zoogdieren en amfibieën vanuit natuurgebieden ten zuid(oost)en van de stad Karding kunnen bereiken en

vice versa. Aan de zuid(oost)kant van de stad Groningen bevindt zich de Ecologische Hoofdstructuur (Natuurnetwerk Nederland). Via het Zuidlaardermeergebied, Westerbroekstermadepolder en Kropswolderbuitenpolder loopt deze EHS naar 't Roegwold en Dannemeer. Het waterrijke en (in de nabije toekomst) groenrijke Meerstad vormt een belangrijke schakel tussen bovengenoemde natuurgebieden en Karding. Immers de kortste "natuurlijke" weg tussen bovengenoemde natuurgebieden en Karding loopt via Meerstad. Grondgebonden dieren die, indien de aanwezige obstakels geslecht zijn, in de toekomst Karding zouden kunnen bezoeken vanuit Meerstad, zijn b.v. otter, bever, waterspitsmuis, dwergmuis en das. Maar ook voor vleermuizen, amfibieën als de heikikker en bepaalde vlinder- en libellensoorten (bruine vuurvlieder, groene glazenmaker) dienen de omstandigheden geschikt gemaakt te worden om te migreren, ook over land.

Ecoverbinding tussen noorden van Meerstad en zuiden van Kardinge

De ecoverbinding tussen het noorden van Meerstad en het zuidoosten van Kardinge zou iets ten oosten van het buurtschap Ruischerbrug moeten lopen (zie afbeelding). Enerzijds omdat dit de kortste weg is en anderzijds omdat op deze route geen huizen en tuinen voorkomen. Wel dienen op deze route, van zuid naar noord, de volgende infrastructurele barrières geschikt te zijn, dan wel geschikt gemaakt te worden: de Borgsloot (vaart en weg), het Eemskanaal, het Damsterdiep en de N360. Ook dient er aandacht te zijn voor de inrichting van de noordzijde van Meerstad, de strook tussen de Borgsloot (weg) en het Eemskanaal, de strook tussen het Eemskanaal en Damsterdiep en de strook tussen de N360 en de zuidzijde van Kardinge. Aangezien de Borgsloot (vaart) al natuurvriendelijke oevers heeft en de Borgsloot (weg) buiten de spits redelijk autoluw is en de snelheid daarop ook nog goed te verminderen is door de aanleg van een verkeersdrempel, zijn deze infrastructurele obstakels nu al goed te nemen voor zoogdieren. De grootste obstakels zijn op dit moment de noordoever van het Eemskanaal, de zuid- en noordoever van het Damsterdiep en de drukke weg tussen Groningen en Ten Boer (N360). Op betreffende delen ter hoogte van Ruischerbrug dienen voor wat betreft de kanalen natuurvriendelijke oevers, dan wel faunauittreedplaatsen te komen en voor de N360 een faunatunnel onder de weg door.

Visie Kardings Ontzet

Om Kardinges vanuit het zuiden bereikbaar te maken voor eerder genoemde diersoorten, maar ook om genetische uitwisseling te krijgen tussen b.v. de reeën in Kardinges en de reeën ten zuiden van Kardinges is, op initiatief van stadjer Erik Knollema en met medewerking van ondergetekende en een groot aantal (natuur-)organisaties (waaronder Natuurmonumenten als beheerder van Kardinges, IVN, gemeente Groningen, HGL etc.) in het najaar van 2015 de visie Kardings Ontzet opgesteld. De bedoeling hiervan is om de betrokken overheden (waterschap Noorderzijlvest, provincie Groningen en gemeente Groningen) te stimuleren om de infrastructurele barrières voor de dieren op te heffen en de tussenliggende gronden dusdanig in te richten dat migratie van niet alleen grondgebonden zoogdieren, maar ook van vleermuizen, insecten en amfibieën mogelijk wordt gemaakt. Deze aanpassingen zijn thans voor betreffende overheden relatief eenvoudig en goedkoop te realiseren omdat ze meegenomen kunnen worden in lopende projecten. Denk daarbij b.v. aan de inrichting van Meerstad (Bureau Meerstad), de oevertaanpassingen van Eemskanaal en Damsterdiep (waterschap Noorderzijlvest en provincie Groningen) en de aanpassingen aan de N360 tussen Groningen en Ten Boer (provincie Groningen).

Begin 2016 is de visie door de Natuur en Milieu Federatie Groningen gestuurd naar de Dagelijkse Besturen van de betreffende overheden en er is vanuit de besturen al toegezegd om na te gaan hoe zij aan dit initiatief hun medewerking kunnen verlenen.

Het initiatief heeft begin dit jaar veel publiciteit gehad en zowel publiekelijk als ambtelijk en bestuurlijk is er veel sympathie betuigd. Kortom de realisering van het Kardings Ontzet ligt op dit moment op schema en wordt meegenomen in lopende projecten. Echter, we dienen via de NMFG wel de vinger aan de pols te houden.

Vervolg Kardings Ontzet

Indien het Karding Ontzet gerealiseerd wordt, is het logische vervolg Karding ook te verbinden met het Reitdiepgebied ten noordwesten van de stad. Dit initiatief hebben we voorlopig Tocht om de Noord genoemd. Eerder genoemde diersoorten kunnen vanuit Karding doortrekken naar het Reitdiepgebied of vice versa. De visie Tocht om de Noord moet nog geheel uitgewerkt worden en kent grotere hobbels dan de visie Karding Ontzet. Enerzijds omdat deze ecopassage deels over grondgebied van de gemeente Bedum gaat lopen en de infrastructurele barrières Boterdiep, weg van Groningen naar Zuidwolde en, vooral de Eemshavenweg kent. Anderzijds omdat in het traject, voor zover ons bekend, op korte termijn geen werken zijn voorzien.

Rob Lindeboom

Opening ecoduct Meedenpad

Dinsdag 28 juni opende wethouder Mattias Gijsbertsen het ecoduct Meedenpad over de oostelijke ringweg. Uniek, want het is het eerste ecoduct dat in een stedelijk gebied in Nederland is aangelegd.

Binnen de stedelijke ecologische structuur (SES) wordt het groen op zo'n ecologische manier beheerd dat steeds meer diersoorten zich prima thuis voelen in de stad. De gemeente legt daarom groene corridors aan waarlangs al die dieren kunnen trekken. En de beste plek om over de oostelijke ringweg te trekken is het Meedenpad. Er is hier weinig bebouwing, het ligt in de luwte van de woonomgeving en er zijn nagenoeg geen barrières. Bovendien is de toegang naar het ecoduct goed in te richten voor de dieren. Langs het Meedenpad is een 'hellingbaan' met struiken, bloemen en stronken waarlangs dieren naar het ecoduct worden geleid.

Dit uniek stedelijk ecoduct biedt zo'n 4 meter ruimte aan fietsers en wandelaars en 3,5 meter aan de dieren. De banen worden van elkaar gescheiden door een haag van bottelrozen. Groepen reeën hebben al van de passage gebruik gemaakt.

Bij de opening werd een groot interactief informatiepaneel onthuld in de vorm van een acht-hoekige picknicktafel met acht segmenten. Elk segment bevat de beschrijving van een diersoort met bijbehorende pootafdrukken. De informatie kan dus worden bestudeerd bij het eten van een boterham. Je kunt zelf in het zand van het ecoduct de diersporen verzamelen, eventueel een fotootje maken met je mobiel en vervolgens analyseren welk dier er die nacht of dag het ecoduct is gepasseerd.

De aanleg van het ecoduct is een onderdeel van het project Oostelijke Ringweg. Het project omvat maar liefst twaalf faunapassages, drie ijsvogelwanden, veel kruidenvegetaties, robuuste aanplant van genetisch inheemse struikgewassen met vrijwel uitgestorven soorten, bijenbroedwallen en ecologische oevers.

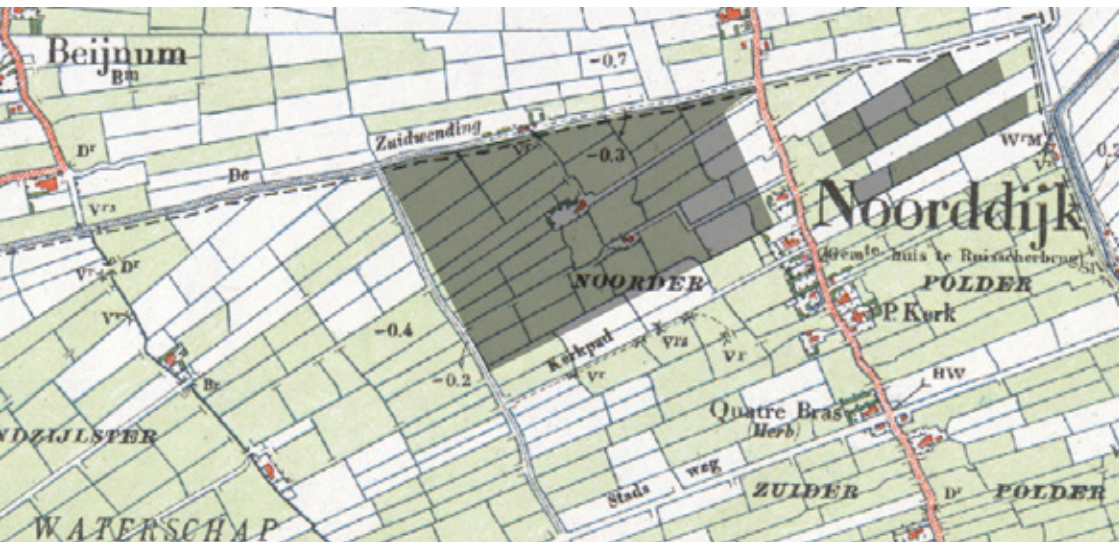
Lammert Tiesinga

(met dank aan Klaas van Nierop, stadsecoloog).

Natuurmonumenten koopt historische graslanden aan in Kardinge

Ik probeer me wel eens voor te stellen hoe het landschap er honderd jaren geleden uitzag. De stadsarcheoloog heeft mij eens verteld dat de verkaveling van het centrale middengedeelte van Kardinge nog nagenoeg dezelfde is als in de late middeleeuwen. Kenmerkend aan deze verkaveling zijn de langgerekte percelen die ontstaan zijn door de veenontginning, waarbij sloten van hoog naar laag werden gegraven. Op hogere delen werden nederzettingen gebouwd; Noorddijk is hier een perfect voorbeeld van. Veel Kardingersloten liggen dus al eeuwen op dezelfde plek. Schaalvergrotingen van de landbouw heeft dergelijke verkavelingspatronen elders vaak gewist.

Noorddijk rond 1915. De donkergroene stukken zijn recent aangekocht door Natuurmonumenten. Legenda: lichtgroen is grasland en wit zijn akkers. (bron: www.topotijdreis.nl)

Rond 1920 bepaalden graslanden en akkers het landschappelijke beeld. Op de akkers werden gewassen als haver, aardappelen en kool verbouwd. Deze konden gemakkelijk naar de markt worden gebracht. Op de graslanden werden koeien gehouden. Rond 1920 werd in Bedum een melkfabriek geopend. Opvallend is dat de akkers rond Noorddijk verdwenen tussen 1920 en 1950. Speelde de melkfabriek hier een rol in?

Voor de opkomst van kunstmest was dierlijke mest de meest gebruikte bemestingsvorm. Deze mest werd vaak verzameld in zogenaamde potstallen. Stallen waarin de mest werd 'opgepot'. Zo nu en dan een laag stro eroverheen en er ontstaat prachtige strorijke mest die in het voorjaar over de landerijen werd uitgereden.

Na de eerste wereldoorlog deed kunstmest zijn intrede; kunstmest werd vaak in combinatie met dierlijke mest toegepast. Opvallend is de toename van bemestingsintensiteit. Stikstof is een van de belangrijkste inhoudsstoffen van mest. Tot 1950 bleef de hoeveelheid opgebrachte stikstof per hectare beneden de 50kg, echter 1985 steeg dit tot boven de 250kg! Met de 'meststoffenwet' zijn er beperkingen gesteld aan de hoeveelheid meststoffen per hectare. Deze intensivering van onze landbouw had een flinke afname van plant- en diersoorten, in het agrarische landschap, tot gevolg.

De graslanden, gelegen in het centrale middengedeelte van Karding-ge, zijn nooit 'echt' in intensief gebruik genomen. Afgelopen twee jaren heeft Natuurmonumenten circa 57 hectare van deze graslanden aangekocht. Het is aan ons de uitdaging om deze graslanden terug in de tijd te brengen. Naast het verlagen van de bemestingsintensiteit gaan we ook, in overleg met het waterschap, het waterpeil

verhogen. Door deze voorgenomen veranderingen ontstaat er ruimte voor planten als de scherpe boterbloem, smalle weegbree, rode klaver en kamgras die op hun beurt weer een hoop insecten trekken. Weidevogels als de grutto, tureluur en de Kievit zullen aangeven of we op de goede weg zijn. "Hoe meer hoe beter!"

Biologische boer Jan-Hendrik kent de graslanden als geen ander. Al ruim 10 jaren pacht hij de gronden van voormalig eigenaar 'het Bouwfonds'. Ook nu de graslanden in eigendom

zijn bij Natuurmonumenten blijft hij de pachter. Door de herintroductie van akkers, met gewassen als zomertarwe, gerst en haver, voegen we een geheel nieuw beheertype toe aan Karding-ge. Door circa 25% van het gewas niet te oogsten ontstaat er een groot buffet voor tal van overwinterende vogels. Akkervogels als de groenling, geelgors, kneu, ringmus en de torenvalk zullen hier goed op gedijen.

Reiner Hartog

Boswachter Natuurmonumenten

Natuurvriendelijke oevers in Kardinges

Water. Bron van leven. Maar niet altijd vanzelfsprekend. Vroeger werd het natuurgebied Kardinges voorzien van vies gebiedsvreemd water. Zoals zo vaak zijn de simpelste oplossingen de beste: vang het schone hemelwater op en buffer het. Hou dit water dan vast, pomp het rond langs enorme rietveldvelden en het riet zuivert het water als een helofytenfilter. Het resultaat is kraakhelder water waar roerdomp, krabbenscheer en de groene glazenmaker een thuis vinden.

De waterloop door Kardinges is ingrijpend veranderd. Nog niet zo lang geleden werd ter hoogte van de voormalige Intratuin water uit het Boterdiep binnengelaten. Maar Boterdiepwater is Van Starckenborg-hkanaal-water, wat eigenlijk IJsselmeerwater is. Via zijtakken van de Rijn zitten hier nog sporen van Franse zoutmijnen in. En op de lange weg naar Kardinges spoelen landbouwgronden hun fosfaten en nitraten op dit oppervlaktewater uit. Kortom, het water naar Kardinges was vol voedingsstoffen, vies water. Via de Hunze (de woonwijk en het riviertje) ging dit water bij de Kardingerbult het helofytenfilter in, dan naar de Kardingesplas – waar het ieder jaar voor blauwalg zorgde – langs de geitenboerderij Wegafarm en

in Lewenborg pompte het gemaal Grondzijk het zo terug het Damsterdiep in. Een sliert voedselrijk water, wat eigenlijk vooral tot doel had om te voorkomen dat sloten droogvielen in de zomer.

Waterstructuurplan Noorddijk

Uitgangspunt van het waterstructuurplan Noorddijk is altijd geweest om het water in het stadsdeel Noorddijk vast te houden en zo weinig

mogelijk gebiedsvreemd water toe te laten. In Lewenborg werd voor dit doel zelfs een singel aangelegd als waterberging. In grote delen van deze wijk is het riool afgekoppeld: huishoudelijk afvalwater en hemelwater worden gescheiden afgevoerd. Afvalwater gaat naar de waterzuivering in Garmerwolde, hemelwater gaat de Lewenborgsingel in. Er is nu een circulatesysteem opgezet dat het water in het hele gebied vasthoudt en rondpompt. Door steile oevers te vervangen door natuurlijk glooiende oevers krijgen riet en andere waterplanten veel meer ruimte. Doordat ook nog eens het hemelwater van Lewenborg aan het circulerende oppervlaktewater wordt toegevoegd, verdwijnt de noodzaak om telkens 'smerig' Boterdiepwater toe te laten. Voordat het water nu de Kardingierplas instroomt gaat het via de visplas, door de Lewenborgsingel richting stadsmarkering bij de Rijksweg, dan richting Noordermolen en via het Kardingiermaar (het water naast Elema's pad, de centrale as in Kardingie met de Italiaanse populieren) uiteindelijk naar de Kardingierplas.

Natuurvriendelijke oevers

Eén manier om meer water te bergen is natuurlijk om nieuwe sloten te graven en bestaande sloten breder te maken, dan past er ge-

woon meer water in. Maar een van de pijlers van het waterstructuurplan was dat de bewoners van de wijken in Noorddijk (de Hunze, Beijum, Lewenborg) ook voordeel moesten hebben bij het nieuwe plan. Concreet betekent dit dat de vijvers vol kroos en de algensloten op termijn helder

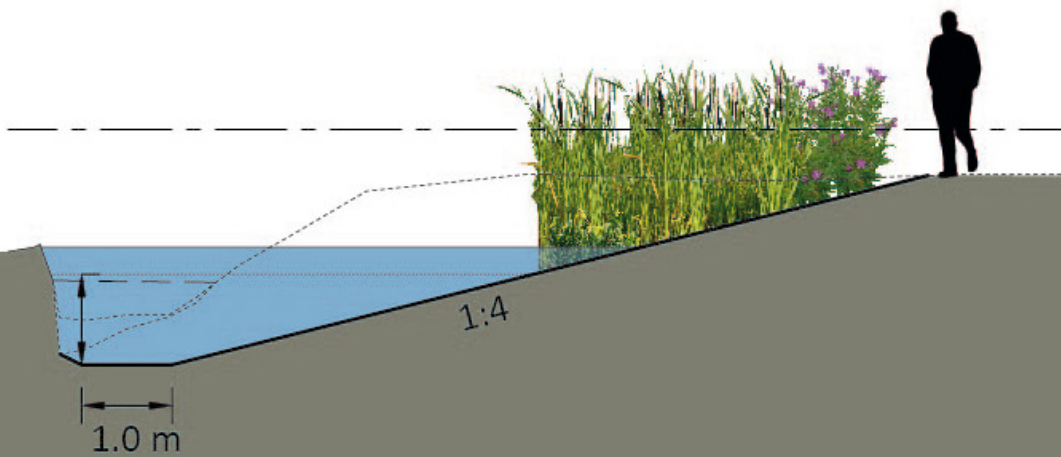

water met voorntjes, krabbescheer en schrijvertjes moeten worden. Schoon, helder water. Maar ook voor kinderen moet de waterkant weer een plek worden waar ze met schepnet op ontdekkingsreis gaan. En aangezien een nat pak bij opgroeien hoort, is een steile wand lastig om eruit te klauteren. Wil je een sloot toegankelijk maken, dan is een glooiende oever een must.

Maar er is natuurlijk meer. Die lange schuin aflopende talud creëert een hele nieuwe biotoop: de rietkraag. En bij waterriet is de natuur enorm gebaat. In de eerste plaats zuivert riet het water. Als een rietstengel wil groeien heeft het voedingsstoffen nodig. Deze onttrekt het riet aan het water. Wat verder stroomt is kraakhelder water waar de voedingsstoffen (fosfaten, nitraten) uit weggevangen zijn. En omdat veel rovers het water niet in gaan (de vos heeft een hekel aan natte voeten) geeft de rietkraag veiligheid aan moerasvogels als blauwborst, rietgors, kleine karekiet, roerdomp en rietzangers. Maar ook planten als de rietorchis, dotterbloem en moeraswespenorchis doen het prima op de natuurlijke oevers. En daar komen dan weer bijen en andere insecten op af. Kortom: rondom een natuurlijk moeras hangt een heel ecosysteem.

50 centimeter riet

In het voorjaar van 2015 voerden geavanceerde graafmachines hun choreografie uit in Kardinghe. Haarscherp werd het talud afgesneden. In Kardinghe zijn de oevers van 1:3 tot maximaal 1:12 gegraven. Bij 1:4

Oeverwaluwanwand Edon-bos

betekent dat op 4 meter horizontaal, men 1 meter verticaal afgraaft. Dus vier meter breed, één meter diep. Aangezien riet tot een diepte van 50 cm groeit, betekent dat op zo'n oever 2 meter rietzoom staat. Bij 1:12 staat een zes meter brede rietzoom. En als de graafmachines toch bezig zijn, dan leg je natuurlijk ook direct een oeverwaluw-wand aan.

Met een lengte van 5 kilometer oevers en hier en daar een talud van 12 meter, betekent dat er vele hectares moerasbiotoop in Kardingse bij zijn gekomen.

Directe winst is dat we de roerdomp, het porseleinhoen en het baardmannetje dit jaar als nieuwe soorten mochten verwelkomen. Het ijsvogeltje scheert als een blauwe torpedo door zijn nieuwe biotoop en bewoners van de zuidrand van Beijum genieten gewoon vanuit hun huiskamers van foeragerende visdiefjes.

Erik Knollemma

Natuurlijk peilbeheer

Hoeveel water laat je toe in een landbouwgebied? De grutto wil een plasdrasgebied waar de wormen makkelijk uit te peuren zijn, de boer wil met zware landbouwmachines zijn land op. Een te nat weiland wordt vertrapt door de koeien.

In de winter heeft een gebied weinig water nodig: er verdampt niks, boeren beregenen geen gewassen, planten groeien niet. En er is voldoende neerslag. Maar in de zomer is er vaak watertekort. Er moet

dan water worden ingelaten, anders vallen sloten droog. Dit water werd tot voor kort volop binnengelaten vanaf het Boterdiep.

Maar in Kardinge houdt men tegenwoordig een natuurlijk peilbeheer aan. Dat houdt in dat er in de zomer veel water verdampt. Enerzijds door de zon die het water verwarmt, maar planten verdampen natuurlijk ook veel water. In de zomer komt het water dus laag te staan. Dat heeft onmiskenbare voordelen: het zaad valt op een droge oever en kan ontkiemen. En het wordt door de wind verspreid. Tevens is dit zaad voedsel voor vogels en muizen. De slikkige situaties bij droogval is een zegen voor voedselzoekende vogels.

In de winter staat het water hoger. Daardoor wordt veel oevervegetatie beschermd tegen de vraat van watervogels. Als ganzen slecht bij de rietwortels kunnen, verjongt het riet beter. Planten die wel afsterven in de winter komen op de bodem terecht. Deze komen in de zomer weer droog te liggen waar ze bij de warme temperaturen veel makkelijker weggroten. Afbraakprocessen gedijen immers sneller bij warmte. Tevens zorgt de droogval voor zuurstof bij het afbraakproces. Het ontstaan van nieuwe, jonge verlandingsstadia heeft een positief effect op de moerasvogelstand. Uiteindelijk is een natuurlijk peilbeheer gewoon beter voor de waterkwaliteit. De natuur zorgt goed voor zichzelf! Ten opzichte van het oude winterpeil is het waterpeil in de moerasgebieden van Kardinge met een halve meter verhoogd.

Erik Knollema

Slootjesexcursie

Hoi allemaal,

12 juni hadden we een slootjes excursie. We waren op de boerderij dat de Onlanderij heet. Ik ging samen met mijn vriendin Nora diertjes zoeken in de sloot met een net. We hadden allemaal verschillende beestjes gevangen. We hadden ook een larve gevonden van een kever. Wij waren bij een heel klein slootje, maar de andere kinderen gingen gewoon bij de boerderij beestjes vangen en stonden in de vijver. Er waren ook een paar kinderen die een nest hadden gevonden die onder een blad zat. We wisten allemaal niet wat dat was dus toen had kees dat nagevraagd bij zijn collega's, Het bleek een ei cocon (een nest) van de groene spinnende watertor te zijn. Daar zaten kleine beestjes en misschien wel kleine kevertjes in. Er was ook vlakbij de boerderij een trappetje met daar boven een bank dat hele maal gemaakt was van hout en dat tussen twee bomen vast zit. Dat was wel heel vet. Aan het einde van de excursie hadden we natuurlijk alle diertjes weer vrijgelaten in het water.

Silke Walma (11 jaar)

Poepjes, rupsjes en poppen

Eind mei zag ik op mijn kleine hazelaarboompje twee aparte vlekjes. In eerste instantie dacht ik dat het vogelpoepjes waren. Alleen zaten de 'vogelpoepjes' de volgende dag op een andere plek en met echte vogelpoep gaat dat niet. Bovendien zaten er rondom flinke gaten in de hazelaarblaadjes. Bij nadere inspectie door de macrolens van het fototoestel kwam de ware identiteit aan de oppervlakte. Het waren rupsjes, die in ruste een bijzondere houding hadden. Een naar drie kanten gevouwen lichaam, half opgericht, half liggend op het blad. De rupsjes waren een beetje oranje met veel zwart en fikse stekels over hun lichaam. Mochten hun vijanden, die op zoek waren naar een lekker maaltje, al niet gefopt worden door hun vreemde houding, dan hadden ze alsnog hun stekels als afschrikmiddel. Met twee verdedigingstactieken waren de beestjes uitstekend bewapend.

Ook hun naam kon ik niet met zekerheid achterhalen. In vlinder- en rupsenboekjes, in de 5-delige flora bij de hazelaar en op internet kon ik niets gelijkends vinden. Alleen de rups van de gehakkelde aurelia leek er iets op. En ook die rups heeft een karakteristieke rusthouding.

Na 2 weken waren de rupsen verdwenen, maar hing er wel een pop in de boom. Naast het feit dat de metamorfose van vlinders zeer indrukwekkend is, vind ik poppen erg mooi. Ze doen me denken aan Egyptische kattenmummies. Alleen dan hangend in een boom. Toen ik de pop op de foto wilde zetten zag ik nog iets opmerkelijks: toen er een mugje verscheen, dat waarschijnlijk een parasiterend eitje wilde leggen in de pop, begon de pop hevig heen en weer te schudden. Het mugje ging er geschrokken vandoor. Poppen zijn dus niet compleet weerloos en star, maar nemen ook hun omgeving nog waar. Nooit geweten.

Inmiddels is de pop leeg en de vlinder gevlogen.

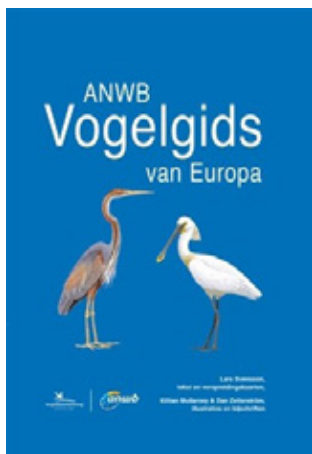
Gert Jan Huiskes

(Mocht iemand dit beestje op naam kunnen brengen dan verneemt de redactie dit graag.)

BOEKENNIEUWS

Stichting Steunfonds Natuur- en Milieueducatie

NIEUW

ANWB Vogelgids, nieuwste zojuist verschenen druk.
Prijs €32,99/ €29,70 voor leden IVN.

Lars Gejl: *Steltlopers van Europa* – biologie, herkenning verspreiding. Prijs €44,95/€39,75 voor leden IVN.

Norbert Peeters: *Botanische revolutie* – De plantenleer van Charles Darwin. Prijs €24,95/ €22,50 voor leden IVN.

AANBIEDINGEN

Hans van Eekelen: *Zaaiagenda*. Prijs €29,95 tijdelijk voor €22,50.

Tuinieren voor (wilde) dieren. Prijs €14,95 tijdelijk voor €9,95.

LAATSTE EXEMPLAREN

Génsbol: *Veldgids Roofvogels*. Prijs €39,95/ €35,95 voor leden IVN.

SLECHTVALKEN GASUNIE, EERSTE BROEDGEVAL IN GRONINGEN

Begin februari 2016 cirkelt er in Groningen stad een slechtvalk rond het gebouw van de Gasunie. De “Apenrots” aan de A7, een schoolvoorbeeld van organische architectuur, 87 meter hoog. Met hun voorkeur voor hoge, ontoegankelijke klippen en rotsen lijkt dit de aangewezen broedplek voor slechtvalken. Vandaar dat er 8 jaar geleden een broedkast is opgehangen, maar daarin heeft slechts één keer een torenvalk gebroed.

Nu vliegt er dus een slechtvalk rond en het duurt niet lang voordat er een tweede opduikt. De broedkast wordt geïnspecteerd en goedgekeurd. Begin maart genieten we van het luidruchtige baltsen en van spectaculaire prooi-overdrachten.

Dan volgt het wachten, 29-32 dagen. Dit is het eerste broedgeval in Stad. Dat broeden wordt voornamelijk door het vrouwtje gedaan. De man sjouwt met het voedsel dat hij uit de buurt, of uit het naburige natuurgebied De Onlanden haalt: stadsduiven, spreeuwen, watersnippen, een enkele merel, koperwiek, wintertaling, tureluur, en iets waarvan de resten op die van een geoorde fuut lijken.

Op 1 mei vangen we voor het eerst een glimp op van jongen. Het is gelukt! Als Peter de Boer van de Werkgroep Slechtvalken Nederland een paar weken later met gevaar voor eigen leven vanaf de dakrand naar de broedkast afdaalt om ze te ringen, blijkt dat het vier pullen zijn: 3 meisjes en 1 jongen. Een fantastisch resultaat! Nu nog overleven!

Vanaf dan sta ik vrijwel dagelijks in de stank van de A7 om de verdere ontwikkelingen te volgen. De man brengt vooral stadsduiven aan en betreft daarna zijn post op het tegenoverliggende hoge flatgebouw: "La Liberté".

Het duurt een tijd voordat de jongen zich op het rooster laten zien.

Wat kunnen jonge vogels lang slapen! Urenlang sta ik te niksen aan de rand van de snelweg terwijl de man voor zich uit staart op de rand van het dak van la Liberté en de jongen zich niet laten zien. Maar dan worden ze toch eindelijk nieuwsgierig en vertonen ze zich voorzichtig in de opening van de broedkast. Ze kijken al net zo streng, humeurig en lichtelijk afkeurend als hun ouders, maar met meer verwondering. Toch een beetje bang voor wat er allemaal om hen heen gebeurt. Die enge vliegjes die dichtbij komen, daar duiken ze voor weg.

De zussen zijn al behoorlijk fors en verdringen hun veel kleinere broertje.

Er zijn allerlei grondwerkzaamheden aan de gang tbv de ombouw van de zuidelijke ringweg. Ik raak al aardig bekend bij de kabelleggers van de firma Hak. Als de jongen op het rooster met hun vlieg-oefeningen beginnen laat ik ze door de telescoop kijken naar de wonderen van de natuur.

Half juni willen de jonge slechtvalken eindelijk echt de wereld in. Onzeker vliegen ze een stukje en crashen meestal een verdieping lager. Een vrouwelijke juveniel belandt in de tuin van de Gasunie waar ze verbaasd door de ramen bij het personeel naar binnen kijkt. Maar allengs veroveren ze zelfverzekerd het luchtruim.

16 juni wordt een vrouwelijke juveniel dood gevonden in de Laan van de Vrede, aan de voet van La Liberté. Ze heeft zich waarschijnlijk bij haar ouders willen voegen bovenop de rand van het flatgebouw en heeft zich te pletter gevlogen.

Ze is naar een preparateur gebracht en zal waarschijnlijk binnenkort ergens prijken in een educatief lokaal. Ter lering en om te aaien. Of, met wijd gespreide vleugels aan een draadje aan een plafond: ring-code A-KL, met een gewicht van 1010 gram. Haar ogen zullen nooit meer dat humeurige en die verwondering over het wereldgebeuren uitdrukken. Want haar ogen zijn dan van glas.

Ana Buren

Excursies en cursussen

Zaterdag 10 september: **Dagexcursie Lauwersmeer van de vogelwerkgroep**

Locatie en tijd: Vertrek: 8.30 uur bij Karding; rond 14.00 uur terug in Groningen.

Extra info: Dit gebied is nationaal en internationaal bekend om de vele soorten vogels die hier te zien zijn. We zullen er allerlei soorten steltlopers, eenden en ganzen zien, evenals verschillende soorten roofvogels. Misschien zien we zelfs baardmannen, zeearend of reuzenstern.

Wij zullen met auto's door het gebied rijden en op verschillende plekken uitstappen en wandelen om vogels te kijken. Zorg voor warme kleding, stevige schoenen en neem een verrekijker (+ eventueel een telescoop) mee en eten en drinken voor onderweg.

Kosten: voor meereijden, te verrekenen met de chauffeur, ca. € 7,-.

Voor info en opgave : Saskia van der Burg, 050-5799631 of svandenburg28@ziggo.nl

Zondag 11 september: **Natuurkids: Leer zelf het weer voorspellen**

Locatie en tijd: Van 14.00 tot 16.00 uur. Locatie wordt nog bekend gemaakt.

Extra info: Voor kinderen van 7 t/m 10 jaar.

Voor info en opgave: natuurkids.groningen@gmail.com

Zaterdag 17 september: **Excursie naar het Norgerholt van de plantenwerkgroep**

Locatie en tijd: Vertrek 10.00 uur vanaf het Overwinningsplein in Groningen; terug ongeveer 14.00 uur.

Extra info: Ten zuidwesten van Norg ligt het Norgerholt, een klein, maar speciaal bosgebiedje. Een beuken-eikenbos met veel hulst. Het is erg oud, waarschijnlijk al in

de negende eeuw aangeplant op landbouwgrond. In stukken uit 1595 werd het al genoemd als bos en dat is het sindsdien altijd gebleven.

De bewoners uit de omliggende dorpen gebruikten het bos voor het sprokkelen van hout en het weiden van runderen en varkens. Ook de hulst uit het bos werd gebruikt voor het vegen van de schoorsteen. De bosbodem is nooit omgeploegd en hierdoor heeft zich een eeuwenoude humuslaag gevormd. Zeer fijne, zwarte humus, voor een groot deel afkomstig van de langzaam verterende hulstbladeren.

In de ondergrond zit keileem, het water kan daardoor in de winter moeilijk weg en er vormen zich poelen en plasjes; de bomen wortelen ondiep. In dit beukeneikenbos heeft de hulst zich kunnen ontwikkelen tot de boom die hij eigenlijk is. De hulstbomen geven het bos een mysterieus uiterlijk.

De specifieke bodem zorgt ervoor dat diverse oude bossoorten hier kunnen groeien zoals klimop, adelaarsvaren, ruige veldbies, witte klaverzuring, dalkruid, gewone salomonszegel, bosmuur en blauwe bosbes.

Qua vogels vinden veel holenbroeders hier hun plek in de oude bomen zoals bosuil, groene specht, zwarte specht, holenduif, grauwe en bonte vliegenvanger en de gekraagde roodstaart.

Kosten: Alleen de eventuele benzinekosten en de kosten voor het meerijden.

Voor info en opgave: I.Velthuis, cultuurohbs@gmail.com

Graag vermelden of je met de auto komt, of wilt meerijden.

Zaterdag 1 oktober: **De EuroBirdwatch**

Locatie en tijd: De vogelwerkgroep van het IVN afdeling Groningen/Haren zal deze dag vanaf 6.30 tot 15.00 uur aanwezig zijn op het eerste bruggetje over het Eelderdiep aan de Drentse dijk (verlengde van Bakkerslaan).

Extra info: Over heel Nederland en in grote delen van Europa zullen op deze dag zo goed als alle trekvogels worden geteld, in samenwerking met SOVON en Trektellen, om zodoende meer publiciteit te genereren voor vogels in het algemeen en de vogel-trek in het bijzonder.

Jullie zijn van harte welkom om langs te komen en mee te doen.

Voor info: Andre Sikkema, anbab@home.nl, 06-42455681.

Zaterdag 8 oktober: **Excursie in het Mensingebos door de plantenwerkgroep**

Locatie en tijd: Vertrek 10.00 uur Overwin-ningsplein, Groningen terug ongeveer 14.00 uur.

Extra info: Oktober, het bos maakt zich op voor de naderende winter.

De meeste planten en bomen hebben op dit moment zaden, vruchten of bessen.

..... Maar wat is nu eigenlijk het verschil tussen een zaad en een vrucht? Hoe worden zaden, vruchten en bessen verspreid? Welke vruchten kun je gerust eten en welke slechts één keer?

Bitterzoet. Is dit een vrucht/bes/zaad of mis-schien zelfs een schijnvrucht? Giftig of niet?

Op deze vragen en andere krijgt je tijdens de excursie een antwoord.

We gaan wandelen in het Mensingebos, vlakbij Roden. Volgens Staatsbosbeheer is dit gebied Drenthe in een notendop. Bos, heide, vennetje en een authentieke havezate.

Kosten: Benzinekosten en eventueel geld voor het meerijden.

Voor info en opgave: I.Velthuis, cultuurohbs@gmail.com

Geef bij opgave aan of je met de auto komt of wilt meerijden.

Zaterdag 15 oktober: **Excursie De Onlanden van de Vogelwerkgroep**

Locatie en tijd: Vertrek om 9.00 uur 'de Onlanderij' Madijk 1, Eelderwolde. Om ca. 12.00 uur, uiterlijk 12.30 zijn we terug.

Extra info: De Onlanden is een uniek natuur- en waterbergingsgebied ten zuidwesten van de stad Groningen. Door de grote variatie aan biotopen: weide, bosjes, rietvelden, sloten en moeras, vinden allerlei dieren en vogels hier hun voedsel. Ook in het najaar foerageren diverse vogelsoorten in dit gebied. Trekvogels als watersnip, zwarte en groenpootruiter, bonte strandloper en roofvogels als slechtvalk, havik, blauwe kiekendief en ruigpootbuijzerd kan je dan

'spotten'. Baardmannetjes zitten in het riet, roerdomp en ijsvogel is mogelijk. En elk jaar in oktober komt de visarend voorbij!

Neem je eigen fiets en vogelkijker (als je die hebt) mee en zorg voor iets te eten/drinken voor onderweg.

Kosten: geen.

Voor info en opgave: willy.sjaarda@telfort.nl, 050-5419726 / 06-25583942.

Foto: Eric van Roon

Zaterdag 22 oktober: **Najaars-plantenruil**

Locatie en tijd: Bij Michiel Coesel, Goeman Borgesiuslaan 209, 9722 VB Groningen; van 10.30 – 12.30 uur.

Voor info: Ernst Flentge, e.w.flentge@freeler.nl / 050-5349131.

Zondag 7 november: **Natuurkids: Herfstexpeditie in het Sterrebos**

Locatie en tijd: Van 11:00 tot 13:00 uur in het Sterrebos.

Extra info: Doe spannende natuuropdrachten samen met je (groot)ouders. Voor kinderen van 6 t/m 12 jaar.

Voor info en opgave: natuurkids.groningen@gmail.com

Zaterdag 19 november: **Wandelexcursie naar landgoed De Braak en Friese Veen van de vogelwerkgroep.**

Locatie en tijd: Vertrek: 9.00 uur, landgoed De Braak, t.o. Hoofdweg 268, Paterswolde; terug om 12.00 uur.

Extra info: Dicht bij de stad liggen deze twee landgoederen waar we een wandeling zullen gaan maken. Als de bladeren al van de bomen gewaaid zijn kunnen we de vogels die hier ook in de winter blijven goed zien. Misschien zijn

de eerste wintergasten ook al neergestreken.

We zullen een koffiepauze inlassen. Verder is warme, waterdichte kleding een aanrader. **Kosten:** geen.

Voor info en opgave: Els van den Boomgaard, elsvdboomgaard@gmail.com / 06-44354496

Zaterdag 28 januari 2017: **Winterwandeling door de bossen van Grolloo en een bezoek aan het Grolloërveen van de vogelwerkgroep**

Locatie en tijd: We vertrekken om 8.30 uur vanaf de AH in de wijk Hoornsemeer, B.S.F. van Suttnerstraat 1, Groningen. Terug in de stad om ongeveer 14.00 uur.

Extra info: We hopen op bosvogels als kruisbek, een aantal mezensoorten, waaronder kuifmees en misschien een klapekster.

Warme kleding aanbevolen. Zelf koffie/thee en iets te eten meenemen.

Kosten: De kosten voor het meereizen: €5.

Voor info en opgave: Andre Sikkema, anbab@home.nl, 06-42455681 / 050-5493062.

Paddenstoelencursus herfst 2016

Net als vorig jaar lijkt de zomer niet te willen vlotten. De regen komt met bakken naar beneden, zeker in het zuiden. Dat is voor zonaanbidders niet leuk maar het zorgt er ook voor samen met de gemiddelde temperaturen dat de eerste paddenstoelen waaronder de straatchampignon en de parelamaniet alweer vroeg hun kop op staken. Zegt u deze namen helemaal niets, dan wordt het tijd om eens mee te doen aan de paddenstoelencursus. Geschikt voor de beginner en voor een ieder die de stof nog een keer wil ophalen en bijschaven.

Het cursusteam is wel verzwakt door het stoppen van Ana Buren. Er wordt dan ook versterking gezocht (zie elders de oproep). Toch gaan Ben Westerink (hoofddocent) en Gert Jan Huisjes (side-kick en administrateur) het proberen om ook de uitvoering 2016 tot een succes te maken.

Locatie en tijd: Er zijn wederom 3 theorie-avonden. Die vinden plaats bij het AOC Terra aan de Hereweg 99 en wel op donderdag van 19.30 t/m 21.45 uur. Aansluitend vindt er op zondag van 14.00 uur t/m 16.00 uur een excursie plaats in en rond Groningen (op fietsafstand). De excursies worden gehouden op de plek waar de meeste en leukste paddenstoelen te vinden. Dit wordt kort van te voren bepaald.

1e cursusavond: donderdag 29 september, 1e excursie zondag 2 oktober.

2e cursusavond: donderdag 13 oktober, 2e excursie zondag 16 oktober.

3e cursusavond: donderdag 27 oktober, 3e excursie zondag 6 november.

Kosten: Het cursusgeld bedraagt: € 24,- voor leden / donateurs en € 28,- voor niet-leden. Dit is inclusief een kopje koffie per cursusavond en een kleine cursusmap.

Voor info en opgave: Gert Jan Huiskes, gertjanhuiskes@online.nl

IVN Natuurgidsenopleiding

Ben jij graag in de natuur, wil je er meer over leren en wil je anderen ook graag enthousiast maken voor de natuur? Meld je dan aan voor de natuurgidsenopleiding! Met de natuurgidsenopleiding van het IVN word je opgeleid tot een ware natuurgids. Je leert hoe je een excursie voorbereidt, wat de do's en dont's van het gidsen zijn, en je leert behalve de naam van de vogel die je hoort, ook hoe je jouw enthousiasme voor de natuur met anderen kunt delen. Je zal merken hoe verslavend leuk het is!

Locatie en tijd: In januari 2017 starten er in Groningen twee natuurgidsenopleidingen. Een in Groningen stad, en een in Vlagtwedde.

De theorielessen worden in Groningen stad op woensdagavond gegeven. De lessen duren van 19:30 uur tot 22:00 uur.

De theorielessen in Vlagtwedde zijn op donderdagavond van 19:30 uur tot 22:00 uur.

De praktijklessen zijn buiten op verschillende locaties in Groningen op zaterdag van 9:30 uur tot ongeveer 12:00 uur.

De opleiding duurt 1,5 jaar en bestaat uit ongeveer 50 bijeenkomsten. Tijdens schoolvakanties zijn er geen lessen.

IVN Natuurgidsenopleidingen Groningen

Ben jij graag in de natuur, wil je er meer over leren en wil je anderen ook graag enthousiast maken voor de natuur? Meld je dan aan voor de natuurgidsenopleiding! Hier word je opgeleid tot een ware natuurgids. In januari starten er in Groningen twee natuurgidsenopleidingen. Een in Groningen stad, en een in Vlagtwedde.

Voor meer informatie zie onze folder of blogspot: <http://ngogroningen.blogspot.nl>
Of mail naar: ngogroningen@gmail.com

Informatieavonden

Groningen stad

28 september 2016, 19:30 uur
de Poort, Moesstraat 20
te Groningen

Vlagtwedde

13 oktober 2016, 19:30 uur
Rendering, Schoolstraat 8
te Vlagtwedde

Extra info: De opleiding bestaat uit vijf modules:

1. Kennismaking en oriëntatie
2. Bodem, water en planten
3. Dieren
4. Ecologie en jeugdnatuurwerk
5. Landschap gebruik en functies

Heb je interesse? Bezoek dan een van de informatieavonden!

Op 28 september is er een informatieavond in de Poort te Groningen van 19:30 uur tot 21:00 uur. Op 13 oktober is er een informatieavond in Rendering te Vlagtwedde van 19:30 tot 21:00 uur.

Er kunnen maximaal 30 deelnemers meedoen per opleiding. Schrijf je dus snel in!

Voor info en opgave: ngogroningen@gmail.com

Hernieuwde oproep van de penningmeester

De Groeningen verschijnt vanaf nu twee keer per jaar. Omdat er tussentijds digitale nieuwsbrieven verzonden gaan worden via e-mail, is het dus erg belangrijk dat iedereen zijn e-mailadres opgeeft. Dat kan naar mijn privé e-mailadres c.f.ensing@gmail.com. U mag uiteraard ook meteen uw (mobiele) telefoonnummer doorgeven, dan kan ik dat ook meteen checken en/of invoeren. Vermeldt u ook even uw naam, vooral als deze afwijkt van uw mailnaam?

Paddenstoelenliefhebber gezocht

Het cursusteam van de paddenstoelencursus, bestaand uit Ben Westerink en Gert Jan Huiskes, zoekt versterking. De eisen om toegelaten te worden tot het cursusteam zijn laag en verwaarloosbaar. Enige kennis van paddenstoelen is fijn maar niet noodzakelijk. Handigheid met een computer en natuurlijk lid van onze IVN-afdeling is een pre. De beloning voor deze voldoeninggevende functie is groot. Zo krijg je een cursusmap en mag je de cursus gratis meelopen, inclusief de 3 fantastische excursies. Soms komen we in gebieden waar je anders niet mag komen! Ben je geïnteresseerd dan kun jij je aanmelden via gertjanhuiskes@online.nl. Ook wanneer je twijfelt kan hij je meer vertellen over deze begerenswaardige post.

ADRESSEN EN INFORMATIE

IVN-Afdeling Groningen/Haren

Postbus 1573

9701 BN Groningen

www.ivn-groningenharen.nl of ivn.nl/afdeling/groningen-haren

e-mail: ivngroningenharen@gmail.com

Bestuur

Voorzitter: Lammert Tiesinga

la.tiesinga@gmail.com Tel: 050-3133682

Secretaris: Toeska Smit

ivngroningenharen@gmail.com

Penningmeester: Carlo Ensing

c.f.ensing@gmail.com Tel.: 06-47871101

Leden: Els van de Boomgaard, Ernst Flentge, Pieta Walma, Ellen Vissia.

Ledenadministratie

Postbus 1573, 9701 BN Groningen.

E-mail: c.f.ensing@gmail.com

IBAN NL12INGB0003742937 t.n.v. IVN afd. Groningen/Haren

Contributie/administratie

Leden zijn actief betrokken bij het IVN. Zij betalen per jaar minimaal €20,50, waarvan de afdeling een gedeelte afdraagt aan het landelijk bureau. Donateurs steunen het IVN en betalen per jaar minimaal €13,50, dat geheel ten goede komt aan de afdeling.

Leden en donateurs ontvangen de "Groeningen" en leden ontvangen tevens het landelijk tijdschrift "Mens en Natuur".

Leden, die "Mens en Natuur" niet thuis gezonden krijgen, worden verzocht om contact op te nemen met de afdelingspenningmeester.

Opgave, verhuizingen, overschrijvingen naar andere afdelingen en opzeggingen (dit laatste alleen voor 1 januari) graag doorgeven aan de ledenadministratie van onze afdeling. Betalingen geschieden per toegezonden acceptgiro of via internetbankieren.

WERKGROEPEN EN COÖRDINATOREN

Vogelwerkgroep

Willy Sjaarda, tel.: 050-5419726 willy.sjaarda@telfort.nl

Plantenwerkgroep

Ellen Vissia, tel.: 050-5770233 e_vissia@hotmail.com

Werkgroep Wilde Planten Tuinkring

Ernst Flentge, tel.: 050-5349131 e.w.flentge@freeler.nl

Werkgroep stadsecologie

Lammert Tiesinga, tel.: 050-3133682 la.tiesinga@gmail.com

Werkgroep Natuurkids

Pieta Walma, tel.: 06-15068091 pwalma@hetnet.nl

Boekenverkoop

Saskia van der Burg, tel.: 050-5799631 SteunfondsNME@hotmail.com

Werkgroep PR & Communicatie

Vacature

Kopij voor de Groeningen vóór 10 januari 2017 sturen naar:
ivngroeningen@gmail.com of postbus 1573, 9701 BN Groningen

Redactie: Ana Buren

Vormgeving: Bert Holtkamp

Druk: Multa bedrijven Assen

IVN Consulentschap Groningen

Postbus 1020, 9701 BA Groningen.

Tel: 050-3135933; e-mail: consulentschap.groningen@ivn.nl

Vrijwilligersconsulent: Marit Stokkentreeff

IVN-Landelijk

Postbus 20123, 1000 HC Amsterdam.

Tel: 020-6228115

Website: www.ivn.nl

IVN afdeling Groningen/Haren
Postbus 1573
9701 BN Groningen
Drukwerk

Port Betaald
Port Payé
Pays-Bas